

NÄR HULLSJÖN SKULLE FÖRVANDLAS TILL ÅKER

Artikel från sid. 63-65 i jubileumsskriften

**VÄSTRA TUNHEMS
HEMBYGDSFÖRENING
1936-1986**

50 ÅR

NÄR HULLSJÖN SKULLE FÖRVANDLAS TILL ÅKER

Hullsjön, belägen mitt på Tunhemsslätten, har genom årtusenden tilldragit sig människors intresse i flera avseenden.

Lockades till sjön gjorde människor under stenålderns tidigare period vilket boplatser idag påminner om.

Under följande årtusenden och perioder under förhistorien ersatte bosättningar varandra för att under järnåldern resultera i bybildningar.

Men redan för drygt 5.000 år sedan började man odla de lättare jordarna längs de höglänta, gärna sandlätta jordarna, i närheten av sjön. Detta ger fynd av pollen från sädeslag i sjöns sedimentlager dokumenterande belägg. Från denna tid kan Hullsjön sägas ha knutits till odling. Denna odling medförde så småningom att landskapet öppnades alltmer vilket innebar att vindarna nu kom åt sjön ute på slätten. Vattnet skar sönder stränderna särskilt längs den östra sidan som så småningom erhöll höga erosionsbranter.

Detta noterar Carl von Linné vid sin västgötaresa år 1746 då han stannade till i Tunhem. Linné skriver då också om Hullsjön: *han stjal årligen av sina grannar då västanvändret retar honom ett stycke äng det han säkert gäve tillbaka om han finge ett fritt utlopp*. Således är det Linné som framför tankar på en sänkning av Hullsjöns vattennivå något som säkert jordbrukarna i Herrstad, Bryggum och Hullsjö önskade efter att de sett sina åkrar närmast sjön bit för bit försvinna.

Åkerväg vid Mulltorp med Hullsjön belägen mitt på Tunhemsslätten. Kanske Carl von Linné upplevde sjön så här sommaren 1746? — Foto Erling Svensson

Snart torde en rensning av Hullsjöns utlopp ha kommit till stånd. Under 1800-talets tidigaste decennier blev tankegångarna allt starkare med att ingripa för att hejda sjöns erosion längs stränderna men också genom ett dikningsföretag evakuerat vattnet och vinna ny odlingsbar mark av Hullsjöns botten.

Intresset för att sänka slättsjöar genom utdikning var stort under hela 1800-talet och får ses utifrån befolkningsökning, enskifte och laga skifte. En ökad upplysning om bl a nyodling där Hushållningssällskapen spelade en central roll får inte förbises.

Att byborna i Hullsjö, Bryggum, Herrstad men också i Mulltorp ofta pratade om Hullsjön under 1700-talet och in på nästa århundrade förstår man. Närheten till "stan" — Vänersborg där vid sjön jordägande personer hade befattningar torde påskyndat tankegångarna att åtgärder måste vidtagas.

Resultatet hamnar på pränt den 11 juni 1829 då lantmätare Olof Lund inställde sig i Herrstad by för att avväga Hullsjöns utlopp.

Efter fältarbetet skulle möjligheten utvärderas om det gick att sänka och avtappa Hullsjön. En fullständig arbetsplan med tillhörande kostnadsförslag gjordes där man jämförde om vinsten av mark skulle motsvara kostnaderna.

Alla intressenter i Hullsjön hade blivit underrättade om företaget som berörde Herrstad 6 mantal, Bryggum 2 mantal,

Hullsjön 6 mantal och Mulltorps 2 mantal.

Lantmätaren var i arbete kring Hullsjön mellan den 12-19 juni, alltså under fagraste försommar.

Lantmätare Olof Lund kunde under sitt arbete konstatera att Hullsjön hade en areal av 365 tunnland och 21 kappland vilket framgår på den av C J Herveghr år 1823 sammanställda kartan över Hullsjön. Sjön var mellan 5-5½ fot djup i mitten, närmare stränderna en fot mindre djup eller ännu mindre.

Hullsjön konstaterades ha fyra tillopp: Rustorpsbäcken och Fristorpsbäcken var de största medan Härrstads- och Hullsjöbäcken var mindre. Därtill kom smältvattnet från åkrar och ängar.

Utloppet beskrivs rinna över Bryggums ängar längs en "smal och krokig grop". I denna fanns större och mindre vattenväxter förutom lera och gytta. Vattnet synes inte på "långlig tid hafvit sitt fria och obehindrade lopp". Utloppet beskrivs vara smalare och grundare än de två större utloppen! Där Rustorpsbäcken infaller och var 8-9 tum djup fanns då en flytande madäng som kallades "Torvan".

Vattnet beskrev Olof Lund vara uppblandat med lera så att det inte var genomskinligt något som ännu kännetecknar Hullsjöns vatten kanske i ännu högre grad.

Olof Lund var utrustad med ett 22 alnar långt jordborr och gjorde bedömningen att sjön inte kunde avtappas på något annat ställe än längs det gamla utloppet i rät linje över Bryggums ängsmarker till bron. Därefter kunde avlopps bäcken rensas och nödigt utvidgas skriver han och vattnet kunde föras förbi hemmanen Önan, Femtungen, Hede, Stallbacka och Malöga bys ägor till Göta älv.

Lantmätaren konstaterade att Hullsjön gick att sänka betydligt så att de 15 hemman som lidit skada under lång tid skulle befrias dessa.

Emellertid trodde sig lantmätaren att en mindre göl eller vattenhåla skulle bli beständig vid inloppet av Rustorpsbäcken.

Målet var att förvandla Hullsjön till "vattenfri och brukbar mark". Avloppsdiket skulle behöva vara 12 alnar brett i övre mynningen och 2 1/4 alnar djup med 8 alnars bredd vid botten. Från mynningen till sjön bör dikning ske i sjöbotten. Efterhand som vattnet sänkes i sjön fort-

Ankommande vatten söderifrån längs den här i artikeln benämnda Rustorpsbäcken, av Birger Olsson på Sjögården kallad Artorpsbäcken men vanligen kallad "åna" avsågs ledas genom dikning längs västra sjökanten där ännu kanalbankar kan ses. Det gamla utloppet vid "Duppla" ersattes med ett nytt från den grävda kanalen efter att företaget misslyckades.

— Foto Erling Svensson.

sätter indikningen åt mitten av sjön.

Vattnet från tilloppen kunde förenas i den mitthåla som bildas varifrån vattnet ledes ut ur sjön. Men för Fristorpsbäcken kunde lämpligen dikning ledas förbi Bryggums eller Mulltorps utstigande udd till avloppsdiket utan att ledas åt mitt-hålan.

Kostnaderna för att verkställa dikning och vattensänknig skulle enligt Olof Lunds beräkningar uppgå till sjuhundra Riksdaler Banco. Detta får ses mot att av sjöbottnen erhöles användbar mark omfattande 300 tunnland blålera till ett värde av 6 Riksdaler och 32 skilling, således till ett värde av tvåtusen Riksdaler Banco.

Hemmansägarna och bymännen underrättades om att möjlighet fanns att urtappa Hullsjön. De önskade att arbetet genast kunde igångsättas men påtalade att deras egna tillgångar för närvarande var otillräckliga skriver bl a lantmätare Olof Lund den 30 juni 1829 i Härstad by. Idén med att torrlägga Hullsjön kom först att bli förverkligad 30 år senare.

Det skulle bli ett par av Trollhättesamhällets mera framstående personligheter, handlanden Johan Peterson och fabrikören J F Dahlfö som påtog sig förslaget med urtappning av Hullsjön.

Johan Peterson var född 1810 i Gärdhem medan J F Dahlfö var kyrkoherdeson från Skarsta, alltså långt ut på Västgötaslätten. Sistnämnde innehade som jordbrukare en tid Torsered vid sidan av sin affärsverksamhet och var även riksdagsman ett par år, landstingsman samt innehade flera förtroendeposter i det uppväxande samhället vid trollhättefallet.

Eftersom jordbrukarna kring Hullsjön i generationer haft problem bör det inte ha varit några större problem för de båda herrarna att ta hand om sjön och förverkliga utdikningsplanerna. Tiden som gått var till fördel genom att ny teknik nu fanns att inskaffa från "Verkstan" i Trollhättan.

Men ändå bör mycket folk ha knutits till projektet med att för hand gräva kanalerna som skulle evakuera vattnet förbi sjön och ha sin fortsättning med utloppet ned mot älven.

Vid sjöns utlopp uppfördes ett pumpverk som drevs av en lokomobil så att 160 kubikfot vatten i minuten kunde pumpas.

I "Tidning för Wenersborgs Stad och Län" den 12 september 1859 kan följande läsas efter att arbetsföretaget blivit förrevisat för "pressen".

"Efter inbjudning var ett stort antal af stadens och ortens inwånare samlade wid Hullsjön sistlidne lördagseftermiddag, för att taga arbetet i betraktande äfvensom pumpverket, hwilket sedan några dagar varit i full gång. Pumparna, af tackjern, förfärdigade wid Trollhätte mekaniska verkstad, äro 2:ne cylindrar af 18 tum diameter. Ångmaskinen är en lokomobil, jemwäl från Trollhätte verkstad, med 8 hästkrafter, deraf dock icke mindre än 3:ne äro behöflige för att draga pumparne. Maskinen och pumparne arbetade jemt och wäl. Till bränsle åtgick icke stort mera än en famn wed om dygnet. Det förmodades att, såwida icke någon oförutsedd händelse inträffar, detta pumpwerk skall draga sjön läns på en tid af omkring twenne månader.

Twenne tält woro uppslagna på sjöns fordna botten, äfwensom bänkar och bord med allehanda förfriskningar för de besökande. Man gick sålunda bekwämt och torrskodd der fiskar förut, troligen sedan uråldriga tider, haft sin hemvist, och betraktade det wäl utförda arbetet och huru menniskan, genom de medel som under sednare tider blifwit lagda i hennes hand, kan förwandla sjö till land och twärtom. Man åtskiljdes först sent om aftonen under lifliga önskningar att

Från luften ses här norra delen av Hullsjön med Kårebrobäcken i förgrunden utrinna åt vänster i bilden. Här i artikeln benämns denna bäck för Fristorpsbäcken. Åt höger ses den kanal som grävdes inför torrläggningen och avsåg leda bäckvattnet förbi sjön för att ansluta sjöns forna också nygrävda utlopp. I förgrunden ses en utkiksplattform för den fågelintresserade.

— Foto Erling Svensson.

företaget måtte lyckas till slut och gifwa en riklig ersättning till dem, hwilka utfört detsamma, derom också numera icke några twifwel kunna ifrågakomma''.

Optimismen var alltså stor denna septemberdag med festligheten ute på Hullsjöns botten vilken alltjämt omtalas i bygden.

Birger Olsson, Larsgården också benämnd Sjögården, visar den plats som Karl på Björnarp berättat om att man använt oxar vid en vandring som drivit ett pumpverk vid avtappningen av Hullsjön. I två gropar växer märkligt nog ingen vegetation som annars är manshög sommartid. — Foto Erling Svensson.

Under hösten såddes ett stycke med höstvet på en bit av lämplig sjöbotten nedanför östra sjökanten.

Men alla var inte glada över att Hullsjön blivit utdikad. Vid soldattorpen och andra torp var dess människor mera beroende av den fisk som sjön gav. När så höstregnet infann sig kort efter att gläd-

jeytringarna från festligheten tonat undan skall sjön återuppstått ovanligt snabbt genom att kraftfulla regn föll över bygden. Enligt den folkliga berättartraditionen skall vattnets väg genom de uppförda, dock ännu ej stabiliserade, kanalvallarna, fått god hjälp av torpens invånare i Hullsjö. Den sådda höstveten kunde när vintern kom ses genom den tunna isen. Naturen undsatte de mindre bemedlade och återställde Hullsjön i sitt ursprungliga utseende. Ett förnyat utdikningsförsök inleddes under 1800-talets slut men avbröts snart.

Årtalet 1859 förblev det år då Hullsjön avtappades för att seklet senare upptäckas som en av Västsveriges allra viktigaste rastplatser för flyttfåglar samt dessutom betydelsefull för häckande fåglar i en slättsjömiljö. Detta resulterade i att Hullsjön under 1970-talets slut avsattes som naturreservat — en tanke som torde ha varit fjärran Peterson och Dahlöw.

Men Hullsjön är idag i ännu högre grad knuten till Tunhemsslättens odling genom att betesmarkerna mestadels försvunnit så att mötet mellan slättsjövåtmarken- och den odlade jorden nu är knivskarp.

Erling Svensson